

VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONIŲ POŽIŪRIS Į KOHABITACIJĄ

Prof. dr. Gediminas Navaitis

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės politikos fakultetas
Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT- 08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas navaitis@mrni.lt

*Pateikta 2013 m. rugsėjo 10 d.
Parengta spausdinti 2013 m. lapkričio 12 d.*

doi:10.13165/SD-13-12-2-13

Anotacija

Dabartinis šeimos socialinės institucijos raidos etapas pasižymi kohabitacijos plėtra. Atliekami ją lemiančių veiksnių tyrimai, siekiant pažinti makroreiškinius. Ne mažiau svarbu pažinti kohabitaciją skatinančius apsisprendimus, požiūrį į ją.

Ne viename kohabitacijos tyrime konstatuojama, kad ją palankiau vertina bei dažniau į vyro ir moters santykių būdą renkasi jaunesni žmonės. Vis dėlto, siekiant visapusiškiau pažinti kohabitaciją, pravartu tirti ir tų grupių, kuriose kohabitacija palaikoma sąlyginai mažiau, atstovus. Todėl straipsnyje keliamas probleminis klausimas: „Kokios gali būti apsisprendimo dėl kohabitacijos subjektyvios prielaidos vyresniame amžiuje?“, o tyrimo objektu pasirinktas vyresnio amžiaus žmonių, palaikančių kohabitacinius santykius, nors jie turi galimybę registruoti santuoką, požiūris į kohabitaciją.

Tiriamieji – psichologinio konsultavimo bendrovės „Santuoka“ klientai, kuriems santykių su galimu vedybų partneriu (-e) užmezgimas tyrimo metu buvo svarbus uždavinys. Jų požiūriui į kohabitaciją pažinti taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas. Apklaustos vyresnės nei keturiasdešimties metų amžiaus 9 moterys ir tokio paties amžiaus 8 vyrai. Tyrimas vyko 2012 metais.

Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad informantai vadovavosi savita santykių artumo samprata, kurioje yra tarsi trys „laipteliai“: neįpareigojantis vyro ir moters ryšys, bent iš dalies įpareigojantis ryšys (kohabitacija) ir santuoka. Atitinkamai reikalavimai / pageidavimai, ke-

liami partnerio (-ės) savybėms – statusui, būsimiems santykiams – mažesni, jei santykiai suvokiami kaip kohabitacija, ir didesni, jei jie suvokiami kaip santuoka. Tyrimas taip pat atskleidė informantams (-ėms) būdingą egocentrinį požiūrį į kohabitaciją ir santuoką, kai vyro ir moters ryšys visų pirma suvokiamas kaip būdas patenkinti asmeninius poreikius.

Reikšminiai žodžiai: kohabitacija, kokybinis tyrimas, nuostatos dėl kohabitacijos, vyresnis amžius.

Įvadas

Esminiai socialiniai, ekonominiai ir politiniai pokyčiai Lietuvoje, įvykę per ketvirtį amžiaus, lėmė ir šeimos santykių permainas. Jų pobūdis artimas Vakarų šalyse vykusioms ir vykstančioms permainoms. Šiose šalyse, kaip ir Lietuvoje, pereinama nuo tradicinio šeimos modelio prie modernios šeimos modelio. Apibendrinama nurodytus modelius, V. Stankūnienė pažymi, kad tradicinei šeimai būdingos ankstyvos santuokos, šeima kuriama tuokiantis, o santuokystės lygis yra aukštas, pirmieji vaikai gimdomi jauname amžiuje, maža nesantuokinių vaikų dalis, vyrą vidutinio dydžio šeimos. Šiuolaikinį šeiminių elgesį ir vertybes apibūdina kohabitacija (neregistruotos santuokos), santuokos ir vaikų gimdymo atidėjimas vyresniam amžiui, mažėjantis gimstamumas, didėjantis nesantuokinių vaikų skaičius, šeimų, kurios augina mažai vaikų, vyravimas ir viengungių bei savanoriškai pasirenkančių bevaikystę gausėjimas (Stankūnienė, 2003).

Šiuolaikinio šeimos modelio įsigalėjimas susijęs su demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis problemomis – depopuliacija, visuomenės senėjimu, Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimu, vienišų žmonių gausa. Suprantama, kad su šiomis problemomis susiję juos lemiančių veiksnių tyrimai. Daugelis tokių tyrimų pagrįstai orientuoti į makroreikšminių pažinimą. Tačiau ne mažiau svarbu pažinti pokyčių dalyvių nuomones, jų požiūrį į įvardytas problemas.

Tokia tyrimo kryptis gali reikšmingai prisidėti ir prie kohabitacijos, darančios nemenką poveikį šeimos institucijai ir demografinėi padėčiai Lietuvoje, priežasčių atskleidimo. Ne viename kohabitacijai skirtame tyrime konstatuojama, kad ją palankiau vertina ir dažniau šį vyro ir moters santykių būdą renkasi jaunesni žmonės. Vis dėlto, siekiant visapusiškiau pažinti kohabitaciją, pravartu tirti ir tų grupių, kuriose kohabitacija palankia sąlyginai menčiau, atstovus. Visų pirma tuos, kurie palaiko kohabitacinius santykius, nors turi galimybę registruoti santuoką. Todėl keliamas **probleminis klausimas**: „Kokios gali būti apsisprendimo dėl kohabitacijos subjektyvios prielaidos vyresniame amžiuje?“ Jam atskleisti pasirinktas **tyrimo objektas** – vyresnio amžiaus žmonių požiūris į kohabitaciją. **Tyrimo tikslas** – aptarti požiūrį į santuoką, šeimą ir kohabitaciją lemiantį neregistruoto sugyvenimo pasirinkimą. **Tyrimo metodai**: siekiant iširti kohabitaciją lemiantį požiūrį, buvo pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas. **Tyrimo etika**. Atliekant tyrimą buvo laikomasi šių esminių tyrimo ir psichologinio konsultavimo etikos principų: pagarba asmens orumui, besąlygiškas asmens vertybių ir tikslų pripažinimas, konfidencialumas.

1. Kohabitacijos poveikis vyrų ir moterų santykiams ir plėtra šiuolaikinėje visuomenėje

Daugelio tyrimų duomenimis, susituokę ir darnioje šeimoje gyvenantys žmonės yra laimingesni nei kohabituojantys ar vieniši. Antai S. Stackas ir J. R. Eshlemanas, analizavę septyniolikoje išsivysčiusių šalių atliktus tyrimus, nustatė, kad santuokos poveikis laimei 3,4 karto stipresnis nei sugyvenimo. Jie remiasi XX a. aštuntajame dešimtmetyje atliktais tyrimais (Stack, Eshleman, 1982),

Vėlesni tyrimai konstatuoja tą patį dėsningumą. Longitudinių tyrimų apžvalga rodo, kad tarp įvardijusių save labai laimingais 42 proc. sudarė sutuoktiniai, 17 proc. – išsiskyrę vyrai ir moterys, 15 proc. – našliai ir našlės, 26 proc. – žmonės, kurie niekada nebuvo susituokę (Lucas, Clark, Georgelis, Diener, 2003).

Ši tarsi akivaizdų faktą, kad susituokę yra laimingesni, papildo ir tyrimai, patvirtinantys, kad pats santuokos faktas teigiamai veikia poros santykius ir laimės išgyvenimą, todėl vedusieji yra laimingesni nei sugyventiniai (Yu, Yan, Aim'ee, Sobel, 2004).

Be to, kaip nurodo U. Bjornbergas, kohabituojančių porų iširimo tikimybė didesnė nei sutuoktinių porų (Bjornberg, 2001), o vaikai, ugdomi kohabituojančios poros, anot P. R. Amato ir J. Cheadle'o, dažniau turi elgesio ar emocinių sutrikimų, jų mokymosi pasiekimai blogesni nei susituokusių šeimų vaikų (Amato, Cheadle, 2005). Tyrimų, kuriuose pateikiami analogiški rezultatai, būtų galima nurodyti gana daug.

Taigi, duomenų, patvirtinančių santuokos pranašumą, lyginant su kitomis vyro ir moters sugyvenimo formomis, užtenka, tačiau kohabitacija egzistavo ankstesniais istoriniais laikotarpiais ir sparčiai transformuojasi bei plinta pastaraisiais dešimtmečiais. Anot K. Kiernano, anksčiau ji buvo būdinga atskiroms visuomenės grupėms, tarp kurių didžiausios buvo: menkai materialiai aprūpinti žmonės, negalintys išsiskirti, ir žmonės, kurie dėl savo pažiūrų nenorėjo tuoktis bažnyčioje (Kiernan, 2002). Gana dažnai minėtų grupių atstovai, pasikeitus jų padėčiai, siekdavo įregistruoti santuoką. Tačiau nuo XX a. antros pusės vis dažniau kohabitacija tampa ne tik įgyvendinta ar neišgyvendinta įžanga į santuoką, bet ir santuokos alternatyva. J. Bongaartsas ir T. Sobotka nurodo, kad šią tendenciją patvirtina didėjantis nesantuokinių vaikų skaičius (Bongaarts, Sobotka, 2012). Kitas reikšmingas kohabitacijos gausėjimo požymis – kohabitacijos kaip pirmosios partnerystės plitimas. Pavyzdžiui, E. C. Casey, D. Kimberly, W. D. Mosheras nurodo, kad 1995 m. 34 proc. JAV moterų pirmąją partnerystę pradėdavo kaip kohabitaciją, o 2010 m. tokių moterų buvo 48 proc. (Casey, Kimberly, Mosher, 2013).

Analogiški procesai vyksta ir Lietuvoje. A. Maslauskaitės teigimu, iki aštuuntojo praėjusio amžiaus dešimtmečio kohabitacija Lietuvoje buvo gana reta, 8–9 dešimtmečiuose ji sparčiai plito ir 10 dešimtmetyje didesnė dalis partnerysčių prasideda kohabitacija, o ne santuoka. Didžiausia kohabituojančių dalis yra jauniausioje – 20–24 metų – amžiaus grupėje, kur ji sudaro net 50,7 proc. partnerystės ryšių. Kohabitacija Lietuvoje labiausiai paplitusi kaip pirmoji partnerystė. Didžioji dalis kohabituojančių asmenų yra dirbantys. 39,3 proc. kohabituojančių porų turi vaikų. (Maslauskaitė, 2009). Vienas iš kohabitacijos plitimą patvirtinančių rodiklių Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, yra nesantuokinių vaikų gausėjimas. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, kone visą XX a. nesantuokinių vaikų skaičius Lietuvoje mažai kito ir sudarė apie 5–7 proc., tačiau nesantuokoje gimusių vaikų dalis nuo 7 proc. 1990 m. iki 2012 m. padidėjo trigubai – iki 28,9 proc. (Gimusieji, 2013).

Šie faktai ir skaičiai atskleidžia akivaizdų prieštaravimą – kohabitacija yra mažiau sėkmingas vyro ir moters ryšio būdas nei santuoka, tačiau ji sparčiai plinta.

2. Vyresnio amžiaus žmonių požiūrio į kohabitaciją tyrimas

Tyrimo dalyviai (informantai). Atliekant požiūrio į kohabitaciją ir ją atitinkančio elgesio tyrimą dalyvavo asmenys, pareiškę norą sukurti šeimą ar užmegzti ilgalaikius santykius. Tai psichologinio konsultavimo uždarosios akcinės bendrovės „Santuoka“ klientai. Viena iš šios bendrovės veiklos krypčių buvo vedybinis tarpininkavimas, vykdytas nuo 1989 m. iki 2012 m. Norintiems (-ioms) sukurti šeimą ar užmegzti ilgalaikius santykius siūlytos kelios pažinčių galimybės: skelbimai laikraščiuose ir internete, pažinčių kartoteka ir konsultacinė pagalba naudojantis nurodytomis paslaugomis (pagalba parengiant pažinčių skelbimo tekstą, pildant pažinčių kartotekos dalyvio (-ės) anketą bei psichologinis galimo partnerio (-ės) ir pažinties su juo (ja) aplinkybių įvertinimas, mokymai, skirti savęs suvokimo, savo poreikių įsisąmoninimo, bendravimo su kitos lyties asmenimis, prisistatymo jiems ir pan. gebėjimams tobulinti).

Tyrimo dalyviai buvo pasirinkę visapusišką vedybinio tarpininkavimo paslaugą, todėl pagrįsta teigti, kad santykių su galimu vedybų partneriu (-e) kūrimas jiems buvo aktualus tyrimo metu spręstas uždavinys. Naudojantis šia paslauga jiems buvo teikiamos psichologinės konsultacijos (paprastai tokių konsultacijų būdavo 3–5). Konsultacijų, ypač pradinių, sudedamoji dalis buvo pusiau struktūruotas interviu, kurio metu surinkta informacija apie tiriamųjų (informantų) santykių su kita lytimi patirtį, aptarti jų poreikiai ir nuostatos. Pusiau struktūruoto interviu turinio analizė atlikta vadovaujantis teorine šeiminių poreikių schema ir tyrimo duomenimis grįsta analizės kategorijų sudarymo logika. Atliekant kokybinę turinio analizę buvo laikomasi J. W. Creswello rekomenduojamo nuoseklumo: duomenų daugkartinio skaitymo ir permąstymo, duomenų kodavimo, kodų grupavimo į kategorijas / subkategorijas, kategorijų integravimo į analizuojamo fenomeno kontekstą ir jų turinio aprašymo (Creswell, 2009):

Vėlesniuose konsultavimo etapuose buvo ieškoma sprendimų, teikiamos rekomendacijos ir kontroliuojama, kaip jų laikomasi. Pasirinktas tiriamųjų atrankos tipas yra tikslinis, o tyrimas atitinka A. Cropley nurodytą esminę kokybinio tyrimo sąlygą, t. y. tyrėjai gana gerai išmanė bendrą tiriamą reiškinį, o jų išnamą lėmė ilga vedybinio tarpininkavimo patirtis (Cropley, 2002).

Minėtų pusiau struktūruotų interviu medžiaga ir aptariama nagrinėjant požiūrį į kohabitaciją. Remiamasi 9 moterų ir 8 vyrų interviu, vykusiais 2012 metais. Tai vyresni nei keturiasdešimties metų amžiaus asmenys. Visi jie, padedami psichologinio konsultavimo bendrovės specialistų, buvo užmezgę artimus santykius, bet nenorėjo jų juridiskai įtvirtinti, įregistruoti santuokos. Visų jų partnerėms (-iams) santuokos registravimas buvo daugiau ar mažiau priimtinas. Visų jų ryšis su partneriu (-e) truko ne mažiau kaip dešimt mėnesių. Šių tyrėjų pasirinktą terminą lėmė dvi aplinkybės. Tokia ryšio trukmė leidžia santykius įvardyti kaip ilgalaikius ir, remiantis pačių tyrimo dalyvio ir tyrėjų nuomone, priskirti kohabitacijai. Antroji aplinkybė – buvo sudaroma metų vedybinio tarpininkavimo sutartis ir, nesvarbu, kokie būdavo tarpininkavimo rezultatai, retai kada atnaujinama.

Nurodytos aplinkybės leidžia tiriamuosius vertinti kaip grupę asmenų, teikiančių pirmenybę kohabitacijai, o ne registruotai santuokai.

Svarbiausieji tyrimo rezultatai. Šeimos mokslinių apibrėžimų yra gana daug. Be to, šeimos samprata nuolat kinta. Vis dėlto nekelia abejonių, kad kuriantieji šeimą tikisi, jog šeima jiems leis geriau patenkinti poreikius, todėl tikslinga nagrinėjant požiūrį į šeimą (santuokinę ar neregistruotą) į juos atsižvelgti. Mokslinėje literatūroje skiriamos kelios pagrindinės šeiminių poreikių grupės: a) poreikiai, susiję su materialinių šeimos gyvenimo sąlygų sukūrimu ir palaikymu; b) tėvystės ir motinystės poreikiai; c) seksualiniai-erotiniai poreikiai; d) priklausau-

mybės ryšio prasmingumo, psichologinio intymumo, šeiminio bendravimo poreikiai (Navaitis, 2002). Interviu su tiriamaisiais (informantais) vyko atsižvelgiant į išvardytas šeiminių poreikių grupes. Tiriamųjų (informantų) teiginių analizė leido išskirti dar kelias temas, kurios lemia kohabitacijos pasirinkimą. Tai buvo partnerio (-ės) socialinio statuso teigiamas arba neigiamas vertinimas, šįpareigojimai (finansiniai, teisiniai, psichologiniai) tretiems asmenims ir neigiamas požiūris į buvusią santuoką.

1 lentelė. Kohabitacinio apsisprendimo priežastys

Table 1. Causes of the decision to cohabit

Kategorijos	Subkategorijos
Tėvystė ir motinystė	Noras / nenoras turėti bendrą vaiką (-ų) Noras / nenoras dalyvauti ugdant partnerio (-ės) vaiką (-us)
Materialinis galimos šeimos aprūpinimas	Nenoras / nepajėgumas patenkinti partnerio (-ės) materialinių poreikių, pageidavimas, kad partneris (-ė) svariau prisidėtų prie bendrų / asmeninių materialinių poreikių tenkinimo
Seksualinis erotinis suderinamumas	Nepasitenkinimas esamais seksualiniais erotiniais santykiais, noras turėti seksualinių erotinių santykių įvairovę, neigiamas seksualinių erotinių santykių ateities vertinimas
Psichologinis suderinamumas	Nepasitenkinimas esamais psichologiniais santykiais, bendru laisvalaikiu, kultūrinių interesų skirtumas
Galimo partnerio socialinis statusas	Pernelyg aukštas partnerio (-ės) socialinis statusas, pernelyg žemas partnerio (-ės) socialinis statusas
Vedyboms kliudantys šįpareigojimai	Iširusi, bet juridškai nenutraukta santuoka Vaikų, giminių, buvusio sutuoktinio (-ės) nepritrimas vedyboms
Neigiamas požiūris į buvusią santuoką	Nuostata, kad santuoka nedaro įtakos jausmams ir bendravimui, galimi materialiniai nuostoliai nutraukiant juridškai patvirtintus santykius, nuostata, kad skyrybos – ilgas ir emociškai sunkus procesas

Tėvystės ir motinystės sąryšis su kohabitacija. Ne viename tyrime konstatuota, kad didelė dalis porų, palaikančių ilgalaikius, artimus santykius, sieja santuokos registraciją su bendro vaiko gimimu, o kohabitaciją laiko pereinamu santykių etapu, kuris turėtų baigtis laukiant kūdikio ar jam gimus. Jeigu abu partneriai vadovaujasi šiuo požiūriu, didesnių konfliktų dėl tėvystės ir motinystės poreikių tenkinimo tarp jų neturėtų kilti.

Aptariamo vyresnio amžiaus grupėje padėtis keičiasi, nes dalis šio amžiaus žmonių nebeplanuoja turėti vaikų. Informantas D. (45 metų, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, valstybės tarnautojas) teigė: „Jau užauginau du vaikus, mokėjau jiems nemažus alimentus ir dar daugiau. Dabar jau noriu pagyventi sau. Suprantu, kad M. (37 metų, netekėjusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, vadybininkė) nori sutvarkyti savo gyvenimą, suprantu, kad jos biologinis laikrodis tiksi, bet nesijaučiu vėl galįs tapti tėvu. Veikiausiai man reikėjo susipažinti su moterimi, kurios vaikas jau paaugęs. Šiuo atveju aiškus vieno iš partnerių atsakymas turėti vaikų atskleidžia ir atsakymo registruoti santuoką priežastį.“

Psichologiškai sudėtingesnė padėtis, kai abu partneriai, sutardami dėl to, kad nebeplanuoja turėti bendrų vaikų, skirtingai vertina vienas kito vaidmenis ugdant jau turimus vaikus.

Informantė S. (42 metų, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, pardavėja) teigė: „A. (44 metai, išsiskyręs, išsilavinimas vidurinis, tolimųjų reisų vairuotojas) *nori tik sekso, kad juo rūpinčiausi, virčiau, kepčiau, skalbčiau, o prisidėti prie šeimos nenori. Man reikia vyro namuose, kuris nors ką daro, vaikus padeda auklėti.*“

Informantas A. (42 metai, našlys, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, augina 12 metų sūnų ir 14 metų dukrą, inžinierius) nurodė: „A. (43 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas vidurinis, barmenė, turi 19 metų dukrą) *nori tik pramogų. Jos dukra jau beveik suaugusi, o man vienam reikia vaikais rūpintis. Motinos, žinoma, niekas neatstos, bet moteriškos rankos namuose trūksta.*“

Materialinis galimos šeimos aprūpinimo sąryšis su kohabitacija. Tradicinė šeima, o kartu ir tradicinė vyro bei moters santykių samprata buvo paremta požiūriu, kad vyro pareiga – materialiai aprūpinti šeimą (moterį). Šiuolaikinės šeimos vertybe laikoma abiejų sutuoktinių lygybė, bendras indėlis į šeimos materialinį aprūpinimą. Kita vertus, yra nemažai asmenų, kurie ir ikivedybinio bendravimo laikotarpiu, ir sukūrę šeimą norėtų atlikti tradicinius vyro ir moters vaidmenis. Todėl nesuderintos ekspektacijos bei galimybių atlikti tradicinius vaidmenis stoka gali trukdyti kurti artimus ilgalaikius santykius.

Informantas M. (53 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, kolegijos dėstytojas, apibūdindamas ryšio su S. (44 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, vadybininkė) sunkumus, nurodė: „S. *niekada negana. Ji nori kasdieną po restoranus vaikščioti, dovanas gauti.*“ Į konsultanto klausimą, ar toks S. elgesys gali būti nulemtas santykių neapibrėžtumo, ar įregistruvęs santuoką ji irgi pradėtų rūpintis bendru biudžetu, M. atsakė: „Tikrai žinau, kad nepasikeis. Jos santuoką dėl to ir iširo, kad bandė vyrą jodinti. Toks charakteris. Graži ir mano, kad turi savo grožiu naudotis, vyrus melžti.“ Analogiškai santykius apibūdino informantė S.: „M. *įdomus vyras, bet be perspektyvų. Iš dėstytojo algos nepagyvensi. Susitinkame, nes jūs (t. y. „Santuokos“ pažinčių tarnyba) nieko geresnio nepasiūlot. Lauksiu naujų pažinčių.*“

Seksualinio erotinio poros suderinamumo sąryšis su kohabitacija. Didelė dalis kohabitacinių ryšių pagrįsti seksualiniais erotiniais santykiais. Todėl atrodo tikėtina prielaida, kad kohabitacinio ryšio partneriai bus patenkinti šiuo tarpusavio bendravimo aspektu. Tyrimas atskleidė kitokį seksualinių erotinių santykių vaizdą.

Informantas M. apie savo ryšį su S. sakė: „Tik savim rūpinasi. Ir prie stalo, ir lovoje tik savim rūpinasi, tik apie save galvoja.“

Informantas L. (46 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, verslininkas) ryšį su J. (43 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, medikė) apibūdino taip: „Geri santykiai, bet negi dėl jų turėčiau viso kito atsisakyti. Aš jos neklausiu, ką ji daro, kai manęs nėra, tegu ir ji neklausia. O naujos šeimos dar bent dešimt metų tikrai nenorėčiau.“ Į konsultanto pastabą, kad J. gali būti nepriimtina mintis laukti dešimt metų, L. atsakė: „Nebus jos, bus kita. Pasaulis tuo ir įdomus, kad siūlo vis naujas galimybes. Neįsivaizduoju, kodėl turėčiau jų atsisakyti.“

Informantė E. (41 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, pedagogė) apie santykius su M. (54 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, verslininkas) teigė: „M. *įdomus žmogus. Ir nešykštus. Bet reikia apie ateitį galvoti. Kas bus po penkių metų, jei jau šiandieną nuolat problemų dėl sekso kyla? Dabar dar galiu rinktis, dar galiu vyrą surasti. O kam vėliau būsiu reikalinga? Todėl lauksiu naujų pasiūlymų*“ (naujų pažinčių pasiūlymų – aut. pastaba).

Poros psichologinės darnos sąryšis su kohabitacija. Bene labiausiai paplitęs mokslinis suderinamumo aiškinimas pagrįstas grupės narių savybių papildymu, kuriame svarbiausiu lai-

koma charakterio savybių, interesų, poreikių ir motyvų darna. Tyrimo dalyviai vadovavosi buitškesne psichologinės darnos samprata, kurios esminiai elementai buvo apibendrintas bendravimo vertinimas, bendro laisvalaikio vertinimas ir kultūrinių interesų skirtumų ar sutapimo vertinimas.

Informantas L. (50 metų, našlys, išsilavinimas aukštasis universitetinis, banko darbuotojas), apibūdindamas savo santykius su B. (47 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, kosmetologė), sakė: „*Maloni moteris. Bet su ja tiesiog nuobodu. Nėra apie ką pasikalbėti. Su buvusia žmona kartais pasistatę vyno butelį visą naktį prakalbėdavome. O su B. arba apie maistą, arba apie televizorius.*“

Analogiškas kohabitacijos partnerių vertinimas šiame tyrime buvo būdingesnis moterims. Pavyzdžiui, informantė T. (43 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, vadybininkė) savo santykius su M. (43 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, prekybininkas) apibūdino taip: „*Iš pradžių vėl pasijutau reikalinga. Daug kur kartu eidavome. O dabar jam terūpi paėsti ir į lovą. Padariau didelę klaidą, kai pildydama anketą parašiau, kad vyro išsilavinimas reikšmės neturi.*“ Informantė G. (49 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, muzikologė), apibūdindama savo santykius su A. (53 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, prekybininkas), nurodė: „*Vis rečiau randam bendrą kalbą. Atrodo, jam niekas neįdomu. Anksčiau lyg ir apie bendrą gyvenimą kalbėjom, bet po atostogų (praleistų drauge) supratau, kad geriau kartą – du per savaitę susitikti, kur nors nueiti, kavinėje pasėdėti, o nuo ryto iki vakaro kartu būti – maža džiaugsmo.*“

Partnerio socialinio statuso sąryšis su kohabitacija. Šiuolaikinė šeima dažnai suvokiama kaip lygių partnerių sąjunga. Kita vertus, kaip jau minėta, jos suvokimas gali būti paremtas ir tradicine vyro bei moters vaidmenų samprata. Tyrimas parodė, kad abu šie požiūriai gali savitai papildyti vienas kitą.

Informantė G. (42 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, mokyklos direktorė), nurodydama priežastis, dėl kurių nenorėtų registruoti santuokos su D. (40 metų, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis, žurnalistas), teigė: „*Susikūriau savo gyvenimą. Viską turiu. Kodėl turėčiau priimti kitą. Jis niekuo neprisidėjo. Vyras neturėtų būti žemesnis už moterį.*“

Analogiškai atsisakymą registruoti santuoką argumentavo ir T. (50 metų, našlė, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, verslininkė). Jos partneris V. (55 metų, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, valstybės tarnautojas) teigė: „*Ne kiekvienai siūlyčiau tuoktis. T. turi vertinti mano pasiryžimą. Buvo ir kitų kandidačių, kurios būtų buvusios labai laimingos, jei būčiau pasiūlęs jas vesti.*“ T. nuomone: „*Nėra dėl ko kurti bendrą ūkį. Draugystę vertinu ir pinigų V. negailiu. Bet jei vyras nelygus žmonai – darnios šeimos nebus.*“

Reikia pasakyti, kad santuokos registravimo atsisakymas gali būti motyvuojamas ne tik žemesniu, bet ir aukštesniu partnerio statusu. Informantė J. (41 metų, išsiskyrusi, išsilavinimas vidurinis, vairuotoja) nepriėmė P. (51 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis, vadybininkas) siūlymo tuoktis. Ji paaiškino: „*Nors ir būname kartu, bet vis vien nesame artimi žmonės. Jo savas gyvenimas. Mano – savas. Net nežinau apie ką su jo giminėm kalbėti. Matau, kaip jie į mane žiūri. Man reikėtų paprasto žmogaus, bet ir P. gaila. Gal vėliau nutarsim, ką daryti.*“

Vedyboms trukdančių įsipareigojimų sąryšis su kohabitacija. Akivaizdu, kad juridiška neišsiskyrę asmenys negali sudaryti naujos santuokos. Taip pat akivaizdu, kad ši aplinkybė gerai žinoma tiems / toms, kurie / kurios ieško naujo partnerio (-ės). Motyvai juridiška nenutraukti faktiškai iširusios santuokos menkai tirti. Informantų teiginiai daugeliu atveju tokį elgesį aiškina juridiniais keblumais ir nemaloniomis emocijomis, kurias sukeltų skyrybų procedūra. Be to, galima prielaida, kad juridiška nenutraukta santuoka daliai informantų tampa priemone

manipuluoti kohabitacijos partneriu (-e). Pavyzdžiui, informantas M. (54 metai, santuoka iširusi, bet juridškai nenutraukta, išsilavinimas aukštasis universitetinis, verslininkas) sakė: „Skyrybos man nereikalingos. Vaikai suauge, alimentų mokėti nebereikia. Mano ir žmonos turtas atskirtas. Kol neišsiskyres ir su vaikais problemų mažiau, ir žmona palankiau žiūri. Tiesiog gyvenu atskirai ir tiek. Netgi susipažinti lengviau. Ponios iš kart ribas žino ir perdaug nereikalauja.“

Informantė I. (55 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas vidurinis, kirpėja) santykius su partneriu paaiškino: „Draugą turėti gerai, bet vėl tuoktis tai tik žmones juokinti. Ką vaikai pasakys? Manys, kad močiutė visai protą prarado. Kaip naują vyrą jiems ar anūkams parodyčiau. Užteks jau man tų vestuvių. Kartą tuokiausi – ir gana.“

Informantė S. (41 metai, išsiskyrusi, išsilavinimas aukštasis universitetinis, darželio auklėtoja) atsisakymą registruoti santuoką motyvavo buvusio vyro įtaka: „G. (buvęs vyras) daug nelegalių pinigų gauna. Priteisti alimentai juokingi, bet dukras jis tikrai remia. Negaliu skųstis. Jis aiškiai pasakė – kad jokių vyrų namuose nebūtų, nes tą pat dieną pinigai baigsis. O ir vyrai tuoktis nenori. Jiems taip dar geriau. Gal kai vaikai paaugs, jei viena gyvensiu, tada apie šeimą pagalvosiu, bet kam to antspaudo reikia, jei žmonėms gerai kartu.“

Neigiamo požiūrio į buvusių santuoką sąryšis su kohabitacija. Realūs ir menami išpareigojimai tretiesiems asmenims gali būti susiję su neigiamu požiūriu į buvusių santuoką, o tai lemia neigiamą požiūrį į santuoką apskritai.

Informantas S. (42 metai, išsiskyręs, išsilavinimas aukštasis universitetinis, sporto treneris), aiškindamas atsisakymą tuoktis su partnere, su kuria bendrai gyveno 2 metus, sakė: „Vieną kartą vedžiau. Nieko gero iš to neišėjo. Pažiūrėkit, kiek žmonių skiriasi. Kam to baliaus reikia?“ Konsultantui pareiškus, kad konsultacijos poreikis kilo, nes S. partnerė nesijaučia saugi, nepatenkinta esama padėtimi, šis paaiškino: „Moterys dažnai nori prieš kitus pasirodyti. Aš ją myliu, bet dėl jos kaprizų zage (civilinės metrikacijos skyriuje) rengti spektaklį nematau reikalo.“ Konsultantui nurodžius, kad santuoka apsaugotų ir S. teises, padėtų spręsti paveldėjimo ir panašius klausimus, jis atsakė: „Gal senatvėje ir reikėtų susiženyti, bet dar esam jauni.“

Išvados

Tyrimo rezultatai leidžia visapusiškiau suprasti kohabitacijos priežastis. Lietuvoje plintančios kohabitacijos gana dažnai aiškinamos kaip vedybinio gyvenimo eksperimentas, artėjimas prie santuokos. Tai patvirtina ir V. Česnuitytės nustatytas faktas, kad tik dešimtadalį Lietuvos gyventojų savo šeimai priskiria sugyventinius (Česnuitytė, 2012). Taigi, skiriami santykių tipai, kuriuos galima tapatinti ir su santykių ar raidos etapais – kohabitacija ir santuoka. Todėl gana įtikinamai atrodo prielaida, kad informantai vadovavosi savita santykių artumo samprata, kurioje yra tarsi trys laipteliai: neįpareigojantis vyro ir moters ryšys, bent iš dalies įpareigojantis ryšys (kohabitacija) ir santuoka. Atitinkamai reikalavimai / pageidavimai, keliami partnerio (-ės) savybėms – statusui, būsimiems santykiams ir pan. – mažesni, jei santykiai suvokiami vien kaip kohabitacija, ir didesni, jei jie suvokiami kaip galintys tapti santuoka.

Informantų (-čių) požiūrio į kohabitaciją analizė rodo, kad jiems (joms) susituokusio asmens statusas daugeliu atveju nebuvo susituokti skatinantis veiksnys. Tokiu veiksmu galėjo būti tam tikras santuokos tipas (santuoka su socialinį statusą turinčiu, materialiai apsirūpinusiu, prisidedančiu prie informanto (-ės) vaikų ugdymo partneriu (-e) ir pan). Šis veiksnys gal net labiau lemė informantų (-čių) požiūrį į galimą santuoką su konkrečiu žmogumi nei jo savybės.

Tyrimas taip pat atskleidė informantams (-ėms) būdingą egocentrinį požiūrį į kohabitaciją ir santuoką, kai vyro ir moters ryšys visų pirma suvokiamas kaip būdas patenkinti asmeninius poreikius. Taip pat gana įtikinama prielaida, kad nepakankamas gebėjimas empatiškai atsižvelgti į partnerio (-ės) jausmus ir poreikius irgi gali būti vienas iš kohabitaciją skatinančių veiksnių.

Literatūra

- Amato, P. R.; Cheadle, J. The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-Being across Three Generations. *Journal of Marriage and Family*. 2005, 67 (1): 191–206.
- Bjornberg, U. Cohabitation and Marriage in Sweden – Does Family Form Matter? *International Journal of Law, Policy and the Family*. 2001, 15 (3): 350–362.
- Bongaarts, J. T.; Sobotka, T. A demographic explanation for the recent rise in European fertility. *Population and Development Review*. 2012, 38 (1): 83–120.
- Casey, E. C.; Kimberly, D.; Mosher, W. D. First Premarital Cohabitation in the United States: 2006–2010 National Survey of Family Growth. *National Health Statistics Reports*. 2013, (64) 4.
- Creswell, J. W. *Research design: Qualitative, Quantative and mixed methods approaches*. London: Sage, 2009.
- Cropley, A. *Qualitative Research Methods. An Introduction for Students of Psychology and Education*. Rīga: Zinātne, 2002.
- Česnuitytė, V. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris. *Socialinis darbas*. 2012, 11 (2): 257–270.
- Gimusiciej. Įregistravimo pobūdis [žiūrėta 2013-09-07]. <<http://db1.stat.gov.lt/stat-bank/SelectVarVal/saveselections.asp>>.
- Yu, Yan; Aim'ee, R. D.; Sobel, M. E. Marriage at the Extremes: Comparing Union Happiness in Marriage and Cohabitation. *Paper published by University of Wisconsin-Madison and Columbia University*. 2009 [žiūrėta 2013-07-07]. <<http://paa2005.princeton.edu>>.
- Kiernan, K. *Cohabitation in Western Europe: trends, issues and implications*. In Booth, Alan and Crouter, Ann. C (eds.) *Just Living Together: Implications of Cohabitation on Families, Children and Social Policy*. Lawrence Erlbaum Associates Inc, 2002.
- Lucas, R. E.; Clark, A. E.; Georgelis, Y.; Diener, E. Re-examining adaptation and the set point model of happiness. Reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2003, 84: 527–539.
- Maslauskaitė, A. Kohabitacija Lietuvoje: šeimos formavimo etapas ar „nauja šeima“? *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. 2009, 37–98.
- Navaitis, G. *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
- Stack, S.; Eshleman, J. R. Marital Status and Happiness: A17-Nation Study. *Journal of Marriage and the Family*. 1982, 60: 527–536.
- Stankūnienė, V. Lietuvos demografinė situacija. *Šeimos revoliucija*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.

ATTITUDE OF OLDER PERSONS TOWARDS COHABITATION

Prof. Dr. Gediminas Navaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The current stage of the development of Lithuanian entry into force of a family social institution is characterized by the development of cohabitation. These changes are attracted to the determinants of research that usually are dedicated for macro phenomena cognition. It is equally important to learn about the valuable self-determinations encouraged by these changes.

Some studies dedicated to the cohabitation revealed that young people more positively evaluate and often choose this type of man and woman relationship. However, for a more comprehensive knowledge of cohabitation, it is useful to study groups, which support of cohabitation is relatively inferior. Therefore, the article raises the problem question: What might be the reasons of cohabitation in older age? The research object is the older couples, who are in the cohabitation relations, although they have an opportunity to get married.

The researched people were the clients of psychological consultation company JSC "Santuoka" and for them getting in a relationship with a potential marriage partner was the relevant task during the research. In order to get to know their attitudes towards cohabitation, qualitative research strategy and semi-structured interview method were selected. 9 women and 8 men over the age of forty were interviewed. The study took place in 2012.

The research results provided a more comprehensive understanding of the cohabitation causes. It was stated that the informants could be guided by a unique concept of closeness, which was combined of three steps: binding relationship between man and woman, at least in part binding relationship (cohabitation), and marriage. Accordingly, the requirements/wishes for partner's characteristics, status, perspective of the relations, etc. were identified. These requirements were lower if the relationship was perceived as cohabitation and higher if they were thought of as marriage. In many cases, the status of a married person has not been the general motive for marriage. Such a reason could be some type of a marriage (marriage with a social status person, marriage with a social status and wealthy person, the person who acts in the researched person's children education, etc.). This motive was perhaps even stronger than the marriage with a specific person. The study also revealed that the informants had a typical egocentric attitude towards cohabitation and marriage, a man and woman relationship was perceived primarily as a way to meet the person's needs. Therefore, it is quite possible to assume that the lack of empathic ability to take into account partner's feelings and needs can be one of the factors contributing to the cohabitation.

Keywords: cohabitation, qualitative research strategy, attitudes towards cohabitation, older age.

Gediminas Navaitis, socialinių mokslų (psichologija) daktaras, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Socialinio darbo katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: psichologija, šeimos konsultavimas.

Gediminas Navaitis, Doctor of Social Sciences (Psychology), Mykolas Romeris University, Faculty of Social Policy, Department of Social Work, Professor. Research areas: psychology, family counselling.